

Kaarina Koski:

Painajaisen merkityksen muutos Suomessa
The Semantic Change of 'Nightmare' in Finland

Artikkelissa jäljitetään suomen kielen painajainen-sanan merkityksiä vanhan kirjasuomen lähteiden, arkistoidun kansanperinteen ja vanhojen sanomalehtitekstien pohjalta. Kuten monissa muissakin eurooppalaisissa kielissä, suomessa painajaisella tarkoitettiin alkujaan hengenahdistuksena ja painon tunteena ilmenevää tautitilaa sekä sen aiheuttavaa olentoa. Uskomusperinteessä painajainen tulkittiin yleensä pahantahtoisten ihmisten lähettämäksi. Kyseisiä oireita lähestytään nykyään unihalvauksena, mutta painajaisolennoksi on todennäköisesti tulkittu laajempi kirjo öisiä ongelmia. Aineisto osoittaa, ettei painajaisella ole tarkoitettu pahaa unta ennen 1800-luvun loppua. Artikkelissa esitellään painajainen-sanan uskomusmerkityksiä ja metaforista käyttöä sekä selvitetään, kuinka sen merkitys lopulta muuttunut tarkoittamaan pahaa unta.

Asiasanat: painajainen, semanttinen muutos, sanomalehdet, kansanusko

In this article, I analyse the semantic change of the Finnish word *painajainen*, 'nightmare' in the early 20th century. In Finnish, as in many other languages, the word 'nightmare' did not originally refer to a bad dream, but to a nocturnal attack involving pressure on the chest and a difficulty to breathe – a state today interpreted as sleep paralysis. The vernacular tradition knew the phenomenon as a demonic being that physically pressured its victim and harmed their health. To examine the development of the uses and meanings of the word, I use samples from old literary Finnish starting from the 17th century, archived folklore and lexical collections from late 19th and early 20th centuries, as well as newspaper and journal articles from the early 20th century. In the newspapers of the 1910s and 20s, 'nightmare' was chiefly used as a metaphor for a burden or hindrance, referring to the experience of weight. In the 1930s and 40s, it already meant the content of a distressing dream or referred to anxiety. The change was connected with

a new understanding of dreams and the growing significance of personal emotions.

Keywords: nightmare; semantic change; newspapers; folk belief

Marko Lamberg:

Pahoissa paikoissa – 1600-luvun suomalaisten painajaiset tilallisina kokemuksina
In Bad Places: Seventeenth-Century Finnish Nightmares as Spatial Experiences

Tässä artikkelissa tarkastellaan varhaismodernin ajan ja tarkemmin sanoen 1600-luvulla eläneiden suomalaisten painajaisunien tilallisia ulottuvuuksia eli kuvauksia tiloista, joihin unien tapahtumat sijoituivat. Pääasiallisina lähteinä käytetään kuvauksia, jotka on kirjattu noituusepäilyjen yhteydessä oikeuspöytäkirjoihin vuosien 1607 ja 1707 välisenä aikana. Unikuvausten avulla selvitetään, mitä ihmiset kertoivat uneksimistaan tiloista ja oliko niillä yhteyttä valvemaailman fyysisiin tiloihin vai tapahtuivatko unet täysin vieraisissa ja kuvitteellisissa ympäristöissä.

Varhaismoderneista oikeuspöytäkirjoista piirtyvät tilakokemukset ovat hyvin heterogeenisiä ja ankkuroituvat vakaasti valvetilan ympäristöihin ja uneksijoiden tuntemaan fyysiseen elinympäristöön. Unista on löydetävissä samankaltaisia piirteitä kuin nykyunista: nukkuminen oman vakituisen kodin ulkopuolella näyttää edistyneen painajaisunien näkemistä, uniin saattoi sisältyä liikettä tilasta toiseen tai se saattoi jäädä puuttumaan, uneksitut ympäristöt saattoivat jäädä epämääräisiksi samoin kuin nykyihmisten unikuvauksissa ja unien tapahtumaympäristöissä oli paljon valvemaailmasta tuttuja piirteitä. Oikeuspöytäkirjoihin kirjatut unikuvaukset ovat kuitenkin valikoituneita siinä mielessä, että ne kirjattiin muistiin vain siltä varalta, että unia saattoi pitää todellisia tapahtumia heijastavina eikä pelkinä unenäköinä. Lähiympäristön ja uneksijalle tuttujen tilojen korostuminen aineistoissa johtuu todennäköisesti siitä, että paikkakunnalle sijoittuvat unet olivat todennäköisemmin relevantteja muillekin. Tapahtumaympäristöjen

viitteellinen tai niukka kuvaaminen johtuu siitä, että kohtaamiset muiden ihmisten tai olentojen kanssa olivat tiloja tarkempia ainakin silloin, kun oltiin oletetusti tekemisissä noituudenharjoituksen kanssa.

Asiasanat: varhaismoderni, noituus, unet, painajaiset, tilat, kokemukset

The starting point of the article is the results which have been produced by analysing modern populations' dreams within psychological research. The article focuses on early modern Finns' bad dreams and utilises descriptions from court records between 1607 and 1707. The analysis covers nightmare experiences of a total of 43 people living in different areas of Finland and even outside it. The focus on nightmares in the study is explained by the fact that virtually all dreams recorded in early modern official records were nightmares, and their context was usually suspected witchcraft.

The study's main question deals with the role of space in the nightmare experience: what was told of the surroundings where the dream took place? According to psychological studies on dreaming, dreams often take place in familiar surroundings, yet place is the element which changes most often in dreams. Early modern nightmares seem to confirm these patterns. Even dreams in which the dreamer experienced a kidnapping to a witches' coven, the surroundings are based on elements which were present in the dreamer's waking reality.

Keywords: early modern; witchcraft; dreams; nightmares; spaces; experiences

Mia Korpiola:

Nuoren Pehr Stenbergin levottomat unet (1775–1788) – Enteitä, painajaisia ja unien sosiaalisia merkityksiä

Young Pehr Stenberg's Restless Dreams (1775–1788): Omens, Nightmares, and the Social Meanings of Dreams

Artikkeli tarkastelee, miten nuori, papiksi opiskeleva Pehr Stenberg (1758–1824) käsitteli ja kuvasi unia elämäntarinassaan ”Pett: Stenbergs Lefwernes beskrifning”, joka on julkaistu neljässä osassa. Artikkelin fokuusi Stenbergin lapsuus- ja nuoruusvuosiin (1758–1789). Tällöin talonpoikaistaustainen Stenberg jätti perheensä ja koulukaupunkinsa Uumajan opiskellakseen Turun Akatemiasa. Rahoittaakseen opintonsa hän työskenteli vuosia Suomessa kotiopettajana aatellisperheissä, joissa hän rakastui useisiin ylempisäätisiin naisiin.

Pehr Stenberg kirjasi elämäntarinassaan 23 unta, joista 16 oli hänen itsensä näkemisiä. Analysoin, millaisia unia hän kirjasi, kuinka ne vaikuttivat häneen sekä millaisia merkityksiä hän ja hänen aikalaisensa unille

antoivat. Paikoin analysoin lisäksi sitä, miten Stenberg ja hänen tuttavansa kertoivat ja keskustelivat unista sekä tulkitsivat niitä tilannesidonnaisesti. Koska unia pidettiin potentiaalisesti enteellisinä, unikertomuksilla saatettiin vaikuttaa toisiin ihmisiin. Pohdin myös elämäntarinassa esitettyjen unitulkintojen lähteitä. Stenbergin kirjaamat muut tulevaisuuden ennustukset puolestaan kontekstualisoivat uskoa enneuniin.

Pehr Stenberg mainitsi tuli- ja käärmeunet useamman kerran. Niiden katsottiin merkitsevän rakkautta, joskaan tulkinnat eivät pohjautuneet ajan ruotsalaisiin unientulkintaoppaisiin. Haaveet avioliitosta aatellisneidon kanssa lisäsivät Stenbergin unien levottomuutta positiivisten toiveunien ja painajaisien myötä. Stenberg keskusteli monesti tuttaviansa kanssa unista. Vaikka hän toistuvasti kielsi uskovansa niihin, hän kuitenkin kirjasi niitä muistiin varalta, että ne toteutuisivat ja siten muodostuisivatkin enteellisiksi. Ristiriita oli ilmeinen, mutta unet ja entet on tulkittava epävarman tulevaisuuden hallintakeinoiksi.

Asiasanat: varhaismoderni, unet, nuoruus, Ruotsi, Suomi, rakkaus, painajaiset

The article discusses how young Pehr Stenberg (1758–1824), who was studying for the priesthood, dealt with and described dreams in his autobiography, 'Pett: Stenbergs Lefwernes beskrifning', published in four volumes. The article focuses on Stenberg's childhood and youth (1758–1789). Stenberg, who came from a peasant family, left Umeå, his family's town and the town of his schooling, to study at the Academy of Turku. To finance his studies, he worked as a tutor in noble Finnish families for years. There, he fell in love with several socially superior women.

Pehr Stenberg reported 23 dreams in his life story, 16 of which were his own. I analyse the kind of dreams he described, how they influenced him, and what kind of meanings he and his contemporaries gave them. I also analyse how Stenberg and his acquaintances recounted and discussed dreams and interpreted them situationally. As dreams were considered potentially prophetic, stories of dreams could influence others. I will also reflect on the sources of the dream interpretations in the autobiography. The other prophecies and omens that Stenberg documented contextualise beliefs in premonitions.

Pehr Stenberg mentioned dreams about fire and snakes several times. These were considered to be related to love, although this interpretation lacked support in contemporary Swedish dream interpretation books. Hopes of matrimony with a noble maiden increased the restlessness of Stenberg's dreams, whether positive dreams or nightmares. Stenberg talked repeatedly about dreams with his acquaintances. Although he frequently denied believing in them, he

documented them in case they became reality and thus divinatory. This evident paradox can best be interpreted by perceiving dreams and portents as strategies for managing the uncertain future.

Keywords: early modern; dreams; youth; Sweden; Finland; love; nightmares

Kirsi Kanerva:

”Hirvittävät unet” – Käsitteitä pahoista unista 1800-luvun lopun Suomessa

‘Horrible Dreams’: Conceptions of Bad Dreams in Late Nineteenth-century Finland

Artikkelissa tarkastellaan käsitteitä painajaisista 1800-luvun lopun Suomessa. Tapaustutkimuksen aineistona on Anders Allardtin (1855–1942) vuonna 1886 ilmestynyt tarina *Släktingar emellan*, jossa Allardt kuvaa uusmaalaisen maaseutuväestön elämää ja ahdinkoja. Tutkimus osoittaa, että aikalaiskäsitys painajaisista muodostui monista ajallisista ja aatteellisista kerrostumista. Vanhempi, kansanomainen käsitys painajaisista ulkoisen painajaisolennon aikaansaamana tilana tunnustettiin yhä. Samoin katsottiin yhä melankolisen luonteen altistavan painajaisille. Tarina ilmentää kuitenkin myös jo psykologisempia käsitteitä, joiden mukaisesti yksilön valveilla kokemat voimakkaat, kielteiset tunteet ja ajatukset sekä ahdistukset aikaansaivat painajaisia. Nämä ahdistavat ajatukset ja tunteet saattoivat olla luonteeltaan niin moraalisia kuin maallisiakin. Pahat unet saattoivat pitkittyessään johtaa myös mielen järkkymiseen. Tässä psykologisemmässakin painajaiskäsitteessä sielu ja ruumis ja niiden sairaudet ja ahdistukset olivat kuitenkin yhä olennaisesti yhtä.

Asiasanat: painajaiskäsitteet, *mara*, 1800-luku (Suomi), Anders Allardt

The article examines conceptions of nightmares in late nineteenth-century Finland, as reflected in a short story called *Släktingar emellan* (‘Between Relatives’, 1886) written by Anders Allardt (1855–1942). In the story, Allardt describes the everyday life and plights of the rural population in southern areas of Finland (Nyland). It is suggested that conceptions of nightmares consisted of various temporal and ideological layers. An older folk view of nightmares as nocturnal conditions caused by a supernatural extrabodily being, known as a *mara*, was still recognised. It was also believed that a melancholic disposition predisposed people to nightmares. However, *Släktingar emellan* also reflects more novel conceptions of bad dreams that considered strong negative emotions and thoughts, as well as anxieties experienced while being awake, as the cause of nightmares. These distressing thoughts and emotions could be related to both moral and worldly issues. Nightmares that became chronic could eventually lead to the onset

of insanity. Even according to this more ‘psychological’ conception of nightmares, which regarded the causes of bad dreams as originating from the human themselves instead of being externally induced by supernatural extrabodily agents, the body and the soul, as well as bodily and mental ailments, were still fundamentally linked to each other.

Keywords: (conceptions of) nightmares; (conceptions of) bad dreams; *mara*; 19th-century Finland; Anders Allardt

Ville Kivimäki:

Taistelun ja tappion näyt – Kesän 1944 kokemushistoria suomalaisissa painajaisissa ja elokuissa *Visions of Battle and Defeat: Summer 1944 as a History of Experiences in Finnish Nightmares and Films*

Artikkelini käsittelee sotapainajaisien ja sotaan viittavien elokuvien sisältöä ja yhteyttä toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on, miten kesän 1944 taistelut ja jatkosodan päättymisen näkyvät suomalaisveteraanien sodanjälkeisissä unissa. Toiseksi tutkin, miten sotapainajaisien aiheet ilmenivät suomalaisissa elokuissa 1940- ja 1950-luvuilla. Tarkastelutapani on kokemushistoriallinen, millä tarkoitan sen tutkimista, kuinka kesän 1944 rintamatapahtumat muuttuivat sotilaiden eletyksi todellisuudeksi ja vaikuttivat heidän unimaailmaansa sekä kuinka tämä laaja kokemuspohja vuorostaan heijastui sodanjälkeiseen kulttuuriin Suomessa. Osoitan, että veteraanien sotaunet olivat voittopuolisesti päällekkäviä painajaisia, mutta että niiden joukosta löytyy myös niin sanottuja torjuntaunia, joissa sotilaan toimijuus säilyi. Näiden unien voi tulkita kertovan tappion kokemuksen suomalaisista erityispiirteistä: kaikesta huolimatta suomalaiset säästyivät täydellisen tappion kokemukselta. Samat aiheet nousevat viiveellä esiin 1950-luvun elokuissa, joissa sotakokemukset alkoivat saada kiinteämmän muodon.

Asiasanat: elokuvat, kokemushistoria, painajaiset, sotaveteraanit, toinen maailmansota, unet

This article studies the content of and connection between war-related nightmares and films after the Second World War in Finland. The first research question concerns how the final battles and the end of the Continuation War in 1944 became visible in war veterans’ post-war dreams. Second, I study how the war nightmares’ themes appeared in Finnish movies in the 1940s and 1950s. I approach the topic from the perspective of the history of experiences, which entails an examination of how the events at the frontlines in the summer of 1944 turned into soldiers’ lived reality and affected their lives at night, and furthermore, how this

wide experiential basis was reflected in wider Finnish post-war culture. I show that a great majority of the war veterans' dreams were oppressive nightmares, but that there were also examples which can be called defensive dreams, in which a soldier retained his agency. These dreams can be interpreted as telling of a specific Finnish experience of defeat: after all, the Finns were spared

from experiencing an unconditional defeat. The same themes appeared with a delay in the Finnish movies of the 1950s, where war experiences started to take a more integral shape.

Keywords: movies; history of experience; nightmares; war veterans; Second World War; dreams